

Principie de lingvistică [fragmente][†]

Bogdan Petriceicu Hasdeu

CONSPECTUL ȘTIINȚELOR FILOLOGICE

[...]

§4. FILOGIA COMPARATIVĂ

O publicație periodică franceză, fondată sînt acum vreo patrusprezeci ani, poartă titlul de *Revue de linguistique et philologie comparée*.

Și mai de-nainte, un d. L.F. Jéhan de Saint Clavier publicase la 1858 un gros volum intitulat: *Dictionnaire de linguistique et de philologie comparée*.

Ce este lingvistică și ce să fie filologia comparativă, de vreme ce ele nu sînt tot una?

Iată cum răspunde Whitney:

„Filologia comparativă și lingvistica sînt două laturi ale unuia și aceluiași studiu. Cea dentii începe prin a aduna fapte izolate dintr-o grupă oarecare de limbi, apoi le clasifică, indică raporturile lor și trage concluziuni din aceste raporturi. Cealaltă se ocupă mai ales cu legile și principiile generale ale limbei...”¹

Filologia comparativă ar fi dară un fel de lingvistică analitică, opusă unui fel de lingvistică sintetică.

Cu alte cuvinte, ea nu este nici măcar lingvistica întregă.

O asemenea noțiune ar fi fost la locul său numai doară în secolul trecut, cînd filologia clasică era și ea o specie de lingvistică analitică^{2*}. Astăzi însă, în urma lui Wolf și Böckh, sfera filologiei clasice lărgindu-se, precum am văzut, departe din cercul restrîns al analizei lingvistice, este un anacronism de a lăsa acolo la strîmtoare știința paralelă a filologiei comparative; sau cel puțin—dacă se va pretinde că ea nu este o știință paralelă—va fi o neconsecință de a-i menține numele de filologie, fie comparativă sau altfel.

Este foarte ciudat că mulți încă, între ceilalți chiar Littré³, persistă a privi filologia clasică prin emiopia[‡] secolului trecut. „Rollin—zice d. Hovelacque—définissait les philologues: ceux qui ont travaillé sur les anciens auteurs pour les examiner, les corriger, les expliquer et les mettre au jour. Cette définition conserve encore toute sa valeur”^{4§}. Unde mai sînt Wolf și Böckh?

[†]B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni. Tomul III: Istoria limbei române. Partea I: Principie de lingvistică*, Noua Tipografie Națională, București, 1881 (p. 7–16). Textul românesc a fost editat după versiunea originală. Textul editat a fost comparat cu cel din ediția lui Gheorghe Mihăilă – B.P. Hasdeu, *Scrieri*, XI, Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, Chișinău, 2013, p. 522–528. Urmînd normele filologice, am actualizat grafia și punctuația, păstrînd faptele care caracterizau limba epocii. Spre deosebire de ediția Mihăilă, am actualizat aparatul critic (mai ales completînd și corectînd trimiterile bibliografice) (n.ed.).

¹W.D. Whitney, *La vie du langage*, Librairie Germer Baillière, Paris, 1875, p. 259. Cfr. A.H. Sayce, *Introduction to the science of language*, C. Kegan Paul & Co., Londra, 1880, t. 1, p. 135–136.

²Jakob Friedrich von Bielfeld, *L'érudition universelle, ou abrégée de toutes sciences, des beaux-arts et des belles-lettres*, Berlin, 1768, t. 4, p. 384: „La philologie n'est que la connaissance générale des langues, de leur critique, de la signification propre et figurée de leurs mots et de leurs phrases etc.”

^{*}Confruntarea cu textul lui von Bielfeld a relevat că citatul lui Hasdeu nu reproduce întocmai sursa (n. ed.).

³É. Littré, *Dictionnaire de la langue française*, t. 3, p. 1097.

[‡]Hemiopie = Afecțiune a vederii datorită căreia bolnavul percepe numai o parte a obiectelor pe care le privește. (DEX, s.v. *hemiopie*) (n. ed.).

⁴Abel Hovelacque, *La linguistique*, C. Reinwald et Cie Libraires-Éditeurs, Paris, 1876, p. 2.

[§]„Rollin îi definea pe filologi astfel: aceia care s-au ocupat de vechii autori, cu scopul de a îi cerceta, corecta, explica și aduce în actualitate. Această definiție își păstrează încă întreaga sa valoare” (trad. ed.).

Dindată ce zicem „*filologie comparativă*” față cu „*filologia clasică*”, ambele—ca deopotrivă *filologie*—trebuie să aibe aceeași întindere, diferind una de alta numai prin punctul de vedere pe care-l indică, într-un mod aproximativ, epitetetele „comparativă” și „clasică”.

Prin urmare, filologia comparativă, pe lângă lingvistica întreagă, cea analitică, ca și cea sintetică, cată neapărat să mai cuprindă în sine altceva, care să corespundă elementului social, elementului religios, elementului literar din filologia clasică.

[...]

§8. METOADA COMPARATIVĂ

Metoda comparativă este proprie științelor naturale, de unde însă nu urmează că o știință, care se servă de ea, ar fi *eo ipso* o știință naturală. Toate științele tind, mai mult sau mai puțin, a-și apropria această metodă, deși nu toate reușesc în aceeași măsură. Obiectul, negreșit un obiect bine determinat, iar nu metoda, constituie natura unei științe. Statistica are toate apucăturile externe ale unei discipline matematice, și este totuși în fapt o știință eminentemente sociologică.

Comparațiunea metodică consistă întru a observa cu d-amăruntul și a aduna fenomene într-un număr pe cât se poate mai mare, grupînd apoi la un loc pe cele înrudite, astfel ca concluziunea să iasă de acolo așa zicînd dela sine, nesilită, *a posteriori* fără nici o rezervă. Dindată ce fenomenele cele observate sînt prea puține pentru a ne oferi de-a dreptul o concluziune sigură, sau dindată ce o asemenea concluziune este trasă cu ușurință dintr-o grupare inexactă, lipsită de studiul prealabil complet al condițiunilor esențiale ale grupului în cestiune; dindată ce rezultatul se datorește unui *a priori* total sau parțial, comparațiunea este cu desăvîrșire nemetodică sau nu este metodică pe deplin.

Nu există nici o știință sociologică în care această metodă să poată fi păzită cu mai multă rigoare ca în filologia comparativă. În lingvistică mai cu seamă, Pott, Curtius, Corssen, Ascoli și alții au împins-o la atîta perfecțiune, la un grad atît de înalt de certitudine, încît procedura lor nu diferă mai întru nimic de a naturalistului celui mai exact, celui mai scrupulos în observațiunea fenomenelor curat biologice.

[...]

§9. LOCUL ȘTIINȚELOR FILOLOGICE ÎN TOTALITATEA ȘTIINȚELOR

Dacă filologia clasică este o știință sociologică sau istorică, după cum niciodată nu s-a contestat de cătră nimeni, dacă tot o știință istorică sau sociologică este etnopsicologia, după cum de asemenea se admite generalmente, atunci nu mai puțin este și nu poate a nu fi știință sociologică sau istorică lingvistica, pe care e peste puțină a o depărta de etno-psicologie și a o înstrăina de filologia clasică.

Teoria răposatului Schleicher⁵, sfășiată de cătră Steinthal, Whitney și alții, dar pe care tot o mai repetă încă Hovelacque⁶, cum că lingvistica în parte, separată de restul filologiei, ar fi o știință naturală sau biologică, ca botanica bunăoară, nu mai poate avea astăzi decît numai doară o însemnătate anecdotică⁷. Lingvistica nu este o știință naturală, măcar că întrebuițează o metodă biologică, după cum ea nu este o știință matematică, deși recurge adesea la formule algebrice cu *plus*, cu *ecuațiunea*, cu *proporțiunea* etc., ba nu se sperie nici chiar de semnul $\sqrt{\quad}$.

⁵*Zur Morphologie der Sprache*, St. Petersburg, 1859, p. 1, 35–38; *Deutsche Sprache*, Stuttgart, 1860, p. 9–10, 122–127; *Die Darwinsche Theorie und die Sprachwissenschaft*, Weimar, 1863 etc.; cfr. S. Lefmann, *August Schleicher: Skizze*, B.G. Teubner, Leipzig, 1870, p. 42–51.

⁶Hovelacque, op. cit. p. 1; cfr. Girard de Rialle, *La théorie de l'évolution et la science du langage*, în *Revue de linguistique*, 1877, t. 10, p. 290, 300.

⁷Cfr. L. Tobler, *Über das Verhältniss der Sprachwissenschaft zur Philologie und Naturwissenschaft*, în *Neues Schweizerisches Museum*, Basel, 1865, t. 5, p. 193–214; Fr. Müller, *Grundriss der Sprachwissenschaft*, Alfred Hölder, Wien, 1877, t. 1, p. 10–14; A.H. Sayce, *Introduction to the science of language*, C. Kegan Paul & Co., London, 1880, t. 1, p. 72–78; W.D. Whitney, *Schleicher and the physical theory of language*, în *Oriental and linguistic studies*, t. 1, p. 298–331, cf. *ibid.* p. 292–297.

Fiecare știință sociologică are nevoie, mai mult sau mai puțin: pe prima linie, de luminele tuturor celorlalte științe sociologice; pe a doua, de ale unor științe biologice, așternute ca o temelie a sociologiei întregi. În acest caz se află și filologia, fie clasică, fie comparativă.

Istoria, fără a fi ea însăși filologie, drept, economie politică, filosofie sau altceva analog, rezumă în sine, în doze diferite, toate științele sociologice, altfel zise istorice, împreună cu baza lor cea biologică. Terenul însă pe care-l ocupă filologia în genere în sfera sociologică e atât de întins și totodată rădăcinile sale biologice sînt atât de adînci, încît istoria, această sinteză a sociologiei, uneori se pare a se confunda cu filologia, neputînd a face un singur pas fără puternicul ei razăm⁸.

[...]

[Editarea textului de Alexandru Nicolae]

⁸Cfr. H. Steinthal, *Philologie, Geschichte und Psychologie in ihren gegenseitigen Beziehungen*, Ferd. Dümmler's Verlagsbuchhandlung, Berlin, 1864, passim.